

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Ужгородський національний університет
НДІ порівняльного публічного права
та міжнародного права
Юридичний факультет**

І.П.П.М.П.

2015

ЕКОНОМІЧНІ СВОБОДИ ТА ІНСТИТУЦІЇ: ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ

Міжнародна науково-практична конференція

22-23 жовтня 2020 р., м.Ужгород

Ужгород
2020

УДК 338.24(043.2)

E 45

Економічні свободи та інституції: правове регулювання та ефективність. Збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції (22-23 жовтня 2020 р., м. Ужгород) / За заг. ред.: М.В. Савчина, М.В. Менджул, В.М. Рошканюка. Ужгород: РІК-У, 2020. 104 с.

ISBN

У збірнику опубліковано матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченій ефективності правового регулювання економічних свобод та функціонування інститутів економічної системи. У доповідях розкриваються основні моделі втручання держави у здійснення економічних свобод, основні юридичні засоби обмеження довільного застосування закону, формування цифрової економіки та забезпечення верховенства права в економічній діяльності та захисту конкуренції й обмеження монополізму.

Для наукових та науково-педагогічних працівників, докторантів, аспірантів, студентів правничого напрямку, юристів-практиків, усіх, хто цікавиться питаннями правового регулювання економічних відносин.

***Рекомендовано до друку
Вченою радою юридичного факультету
Ужгородського національного університету
(протокол № 3 від 8 жовтня 2020 року)***

Оргкомітет Міжнародної науково-практичної конференції «**Економічні свободи та інституції: правове регулювання та ефективність**» може не поділяти думку учасників. Матеріали доповідей подано в авторській редакції.

© Ужгородський національний університет, 2020

© Колектив авторів, 2020

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	5
Вітальне слово директора Інституту економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова НАН України Володимира Устименка	7
KIŠOŇOVÁ Renáta Economic freedoms and human rights in concept of David Hume	8
УСТИМЕНКО Володимир, ДЖАБРАІЛОВ Руслан Ефективність правових норм як важлива передумова формування правової моделі сталого розвитку держави	13
БАРАНОВ Анатолій Економіка результату та право	23
ГРИЦУК Оксана Людська гідність як джерело економічних прав і свобод людини: окремі теоретичні та конституційно-правові проблеми	30
МЕНДЖУЛ Марія Економіка домогосподарств та управління майном подружжя	38
ПОЄДИНОК Валерія Регуляторний капіталізм і порядок денний науки економічного (господарського) права	42
САВЧИН Михайло Конституціоналізм та перехідні економічні системи: дилема інституцій та підзвітності	48

ЩЕРБАНЮК Оксана

Проблеми захисту економічних і соціальних прав
у країнах Східної Європи 56

ГРЕЦА Ярослав

Співвідношення обов'язку добросовісної поведінки
платника податків та конституційних засад правопорядку
в Україні 61

ГУСЬ Аліна, ФЕТЬКО Юлія

Формування теорії цифрової економіки
у західній правовій доктрині 68

КАШИНЦЕВА Оксана

Лібералізація прав інтелектуальної власності
як елемент забезпечення економічної свободи
на ринку лікарських засобів в умовах пандемії 74

КОСІЛОВА Ольга

Е-урядування як інструмент забезпечення та реалізації
прав і свобод громадян 80

ПЕРЕМОТ Сергій

Третейський суд, *rationae materiae* та феномен «слабкої сторони спору»:
міркування публічного інтересу як фактор визначення юрисдикції суду 87

ПОПОВА Анна

Економічні свободи національних публічних службовців
у контексті рівня дотримання людської гідності
через матеріальне забезпечення та висвітлення громадськості 96

ЧЕПИС Олеся

Патентна монополія та суспільні інтереси: проблеми узгодження 103

ЕКОНОМІКА ДОМОГОСПОДАРСТВ ТА УПРАВЛІННЯ МАЙНОМ ПОДРУЖЖЯ

Менджул Марія,
д.ю.н., доц., доцентка кафедри
цивільного права та процесу УжНУ

Сімейні домогосподарства є одним із ключових елементів механізму економічного розвитку будь-якої держави. Від фінансового достатку та наявних заощаджень сімейних домогосподарств, їх спроможності придбавати житло, товари, інвестувати, безпосередньо залежить стан економіки. Саме тому, серед економістів нема розбіжностей щодо позиції розуміння важливості для економіки кожної держави сімейних домогосподарств та ефективності управління їх фінансовими ресурсами.

Засанська С.В. зауважує, що сімейне домогосподарство слід розглядати як тип інституціонального господарства, що піклується про власний розвиток, вкладаючи необхідні для цього матеріальні, а також фінансові ресурси¹. Каламбет С.В. зауважує, що сучасні домогосподарства є доволі складними системами кооперації, в яких має місце розділення праці та фінансових ресурсів між членами². Крім того домогосподарства розглядають як складний економічний суб'єкт, який створює одна чи декілька осіб, що живуть в одному житловому приміщенні, мають спільний побут, здійснюють разом господарську діяльність та мають спільний бюджет, основною метою якого є задоволення як матеріальних, так і духовних потреб його членів, яка досягається шляхом виконання домогосподарством комплексу функцій (економічних, репродуктивних, психологічних тощо)³. Чабан Г.В. відзначає, що саме завдяки вимірюванню доходів домогосподарств можна встановити як ступінь соціально-економічного розшарування суспільства, так і виміряти рівень бідності⁴. Вказані визначення та позиції розкривають сутність домогосподарств виключно з економічних підходів. Крім того, спостерігається виокремлення науковцями понять домогосподарств та сімейних домогосподарств, і

¹ Засанська С.В. (2019). Теоретичні основи ресурсного забезпечення сімейних домогосподарств. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Економіка і управління*. № 5. Том 30 (69). С. 13.

² Каламбет С.В. (2015). Фінанси домогосподарств як категорія. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія економічні науки*. Вип. 13. Ч. 3. С. 34.

³ Василюга Н.А. (2016) Сутність і функції домогосподарства як суб'єкта ринкових відносин. *Державне управління: теорія та практика*. № 1. С. 91-92.

⁴ Чабан Г.В. (2017) Вплив домогосподарств на соціально-економічний розвиток України. *Економіка і суспільство*. Вип. 12. С. 160.

вочевидь перше поняття ширше, оскільки передбачає об'єднання для ведення спільного господарства не тільки членів сім'ї та родичів.

На нашу думку, сімейне домогосподарство ґрунтується на майні та фінансових ресурсах подружжя, членів сім'ї, які спільно проживають та спільно управляють таким господарством.

Правові засади управління майном подружжя, що є основою сімейних домогосподарств, закладено у цивільному та сімейному законодавстві. Зокрема законодавством визначено як загальні засади таких відносин (рівність, справедливість, гарантування найкращих інтересів дитини тощо), так і встановлено особливості управління спільною сумісною власністю, а також розпорядження власністю кожного із подружжя із врахуванням інтересів сім'ї та дітей, закріплено свободу договірною регулювання майнових відносин між подружжям, передбачено можливість укладення договору управління майном тощо.

При аналізі структури доходів та видатків сімейних домогосподарств до дохідної частини економісти відносять: заробітну плату; доходи від підприємницької діяльності та самозайнятості; доходи від продажу сільськогосподарської продукції; доходи від продажу особистого і домашнього майна; доходи від продажу нерухомості; доходи від власності (дивіденди від акцій та інших цінних паперів, відсотки по вкладах, доходи від здачі в найм нерухомості тощо); пенсії; стипендії; допомоги, пільги, субсидії та компенсаційні виплати, надані готівкою; допомогу по безробіттю; допомогу малозабезпеченим сім'ям; допомогу на дітей; субсидії та пільги готівкою на оплату житлово-комунальних послуг, електроенергії та палива; інші допомоги; грошову допомогу від родичів та інших осіб; аліменти та інші грошові доходи¹. Безперечно, вказаний перелік фінансових надходжень не є вичерпним, наприклад, не вказано кошти залучені в якості кредитів для потреб сім'ї, подарунки і т.д. Безумовно з позиції сімейного законодавства вказані доходи залежно від джерела походження та способу набуття можуть бути як спільною сумісною власністю подружжя, так і власністю кожного із подружжя.

Відповідно до статті 62 СК України, навіть якщо майно належало на праві власності тільки одному з подружжя, але воно збільшилося істотно у вартості в результаті спільних трудових або грошових затрат за участі іншого з подружжя, то таке майно у випадку спору може бути визнано судом спільною сумісною власністю. Крім того, якщо один із подружжя своєю працею і (або) коштами брав участь в утриманні, управлінні чи догляді за

¹ Скриньковський Р.М. (2015) Фінанси домогосподарств: регіональний аспект. *Ефективна економіка*. № 1. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3724>

майном, належного другому з подружжя, то одержаний дохід (приплід, дивіденди) також може бути визнано спільною сумісною власністю за рішенням суду.

Управління майном подружжя повинно здійснювати на засадах рівності із врахуванням думки кожного щодо способів розпорядження таким майном, а також із врахуванням інтересів сім'ї та дітей. При управлінні майном подружжя вважається, що інший із подружжя діє за згодою іншого. Стаття 65 СК України також передбачає, що для укладення одним із подружжя договорів, які потребують нотаріального посвідчення і (або) державної реєстрації, а також договорів стосовно цінного майна, згода другого з подружжя має бути подана письмово та має бути нотаріально засвідчена.

Принципи Комісії європейського сімейного права щодо відносин власності між подружжям приділяють увагу питанню управління спільною власністю. Зокрема у п. 4:45 виокремлено правочини, які вимагають спільного управління і відповідного взаємного прийняття рішення, а саме: 1) купівля, відчуження та обтяження нерухомого майна; 2) укладання кредитних угод, поруки та надання гарантій у значних розмірах. Той з подружжя, що не дав згоду на укладення відповідного правочину має право його оскаржити до компетентного органу.¹

Сімейний кодекс України містить окрему статтю щодо управління майном дитини батьками (ст. 177) і не має окремої норми щодо регулювання порядку управління майном подружжя. Саме тому, управління майном подружжя регулюється з позиції та засад регламентації здійснення правомочностей щодо спільної сумісної власності, укладення договорів між подружжям, а також з третіми особами. На нашу думку, було б доречним особливості управління майном подружжя виокремити і закріпити в окремій нормі СК України.

Крім того, глава 70 ЦК України передбачає можливість укладення договору управління майном. Фактично йде мова про можливість передачі майна у довірчу власність, і по суті заснування трастів, що поширені у США, Великобританії та інших зарубіжних державах.

У зарубіжній практиці є різні види трастів і доволі поширеним є саме сімейний траст, коли передається в управління майно сім'ї. Метою сімейних трастів є і збереження накопиченого капіталу для нащадків (вигодонабувачами, можуть бути як діти, так і внуки, правнуки), ефективно управління майном кваліфікованим управителем, захист майна переданого у траст від позовів кредиторів і навіть в окремих державах – передання майна у власність вигодонабувачам поза процедурою спадкування.

¹ Principles of European Family Law Regarding Property Relations Between Spouses. URL: <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Principles-PRS-English1.pdf>

В законодавстві України відсутні спеціальні норми щодо регулювання договору управління майном подружжя, тому будуть застосовуватися загальні положення глави 70 ЦК України. Керуючись принципом свободи договору, подружжя зможе врегулювати питання управління своїм майном на власний розсуд і з врахуванням своїх інтересів укласти договір про управління майном, яке є їх спільною сумісною власністю. Водночас, слід звернути увагу і на певні особливості та законодавчі обмеження, а саме: 1) не можуть бути предметом договору управління майном грошові кошти, окрім випадків, коли право здійснювати управління грошовими коштами прямо встановлено законом (ч. 2 ст. 1030 ЦК України); 2) управителем може бути тільки суб'єкт підприємницької діяльності (ч. 1 ст. 1033 ЦК України); 3) управитель, якщо це визначено договором, є довірчим власником майна, переданого в управління (ч. 5 ст. 1033 ЦК України); 4) вигоди від майна, що передане в управління, належать установникові управління або іншій особі – вигодонабувачеві (ст. 1034 ЦК України); 5) договір управління майном завжди строковий (якщо сторони не вкажуть строк, він вважається укладеним на п'ять років, ст. 1036 ЦК України); 6) управитель має право на плату, встановлену договором, а також на відшкодування необхідних витрат, пов'язаних з управлінням майном (ст. 1042 ЦК України); 7) встановлено відповідальність управителя за неналежну турботливість про інтереси установника управління або вигодонабувача (ст. 1043 ЦК України); 8) особливі підстави припинення договору управління майном, у тому числі у разі визнання фізичної особи – установника управління банкрутом (ст. 1044 ЦК України) та ін.

Водночас очевидно є необхідність передбачити особливості саме укладення договору управління подружнім майном та майном членів сім'ї. Багато питань є законодавчо неврегульованими, до прикладу: коли одного із подружжя визнано банкрутом, то чи буде це означати припинення договору управління майном, якщо установниками управління були обоє із подружжя?; чи вважати договір управління майном укладеним, якщо в управління передане майно одного з подружжя, але яке потрібне для забезпечення інтересів сім'ї (житло і т.п.)?; чи буде в такому випадку мати право на відшкодування шкоди за неналежне управління майном інший із подружжя?, тощо.

Саме тому, ми вважаємо, що необхідно на законодавчому рівні закріпити особливості управління майном подружжя, а також особливості передачі такого майна в управління третім особам. Зокрема, в основі такого регулювання повинні бути принципи рівності, гарантування інтересів дитини та сім'ї, а також забезпечено участь кожного з подружжя в управлінні майном і обов'язкову згоду іншого з подружжя при укладенні договору управління майном, яке належить одному з подружжя, якщо це майно використовується для потреб сім'ї.

Наукове видання

**ЕКОНОМІЧНІ СВОБОДИ ТА ІНСТИТУЦІЇ:
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ**

Міжнародна науково-практична конференція

22-23 жовтня 2020 р., м.Ужгород

За заг. ред.:

М.В. Савчина, М.В. Менджул, В.М. Рошканюка

Формат 60x84/16. Папір офсетний. Гарнітура Arial.
Умовн. друк. арк. 6,2. Зам. №__. Тираж 100 прим.

Оригінал-макет виготовлено
у редакційно-видавничому відділі видавництва УжНУ «Говерла».
88015, м. Ужгород, вул. Заньковецької, 89.
E-mail: dep-editors@uzhnu.edu.ua

ТОВ «РІК-У»
88000, м. Ужгород, вул. Гагаріна, 36